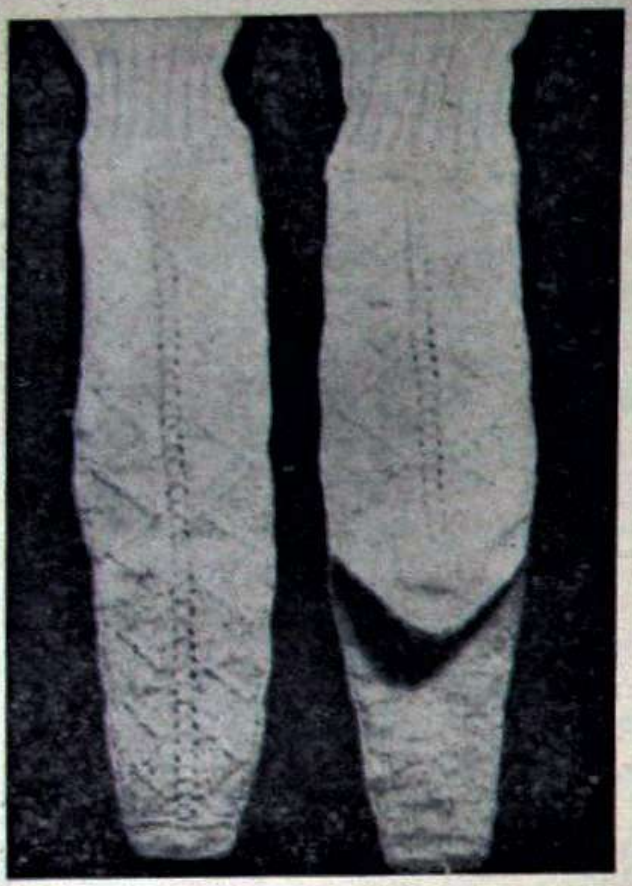

Lâstikli Çorap : Ortası kâtip cinciği kenarları keser ağzı, boğaz bitimi hızar dişli.

Deli Yılan : Gedik tipi (Şarkışla Merkez Köyleri.

Şarkışla'da Çorap ve Çorapçılık

Emin KUZUCULAR

Sıvas çorabı hakkında epeyce şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Ama bunlar bir bütün olarak ele alınıp sınıflandırılmamıştır. Halbuki çorap, ilçelerde ayrı özellikler taşıdığı gibi, bazan ilçeler içindeki bölgelerde dahi farklılıklar gösterir. Biz bu yazımızda sadece Şarkışla'yı konu edindik. Bölge farklarını ise sırası geldik çe belirttik.

Çoraplık yün ve ipliğin hazırlanması :

Koyun ve keçilerden alınan yapağı ve tiftikleri yıkamak için durgun sular değil, çoğunlukla akar sular tercih edilir. Yıkama işi bitince iyice tokaçlanır. Üzerindeki çakıldak ve kırıklar ayıklanır, çoraba elverişli malzeme seçilip yalaklara doldurulur. «Çuvan» denilen bitki kıyılıp doğranır, bu yünlerin arasına karıştırılır. Üzerine kil serpilip tekrar yıkanır. Çuvan yünün köpüklenmesini ve bu suretle parlaklık temin etmesini sağlar. Yün ve iplikler tamamen temizlenince, yalaklardan çıkartılır, yere değdirilmeden sicimlere asılır. Kurayuncaya kadar bekletilir. Sonra elçim elçim alınıp taraklanır.

Tarak, 75x30 boyutunda bir tahta parçasıdır. Bir tarafına sivri uçları yukarıya gelecek şekilde çiviler çakılmıştır. Tarama işini yapacak kişi, tarağı dizine alır. Bir ucunu dizinin altına yerleştirip, öbür ucunu diğer dizinin üstüne getirir, bu suretle sallanmamasını temin eder. Elindeki yünü tarağın dişlerinden geçirir. Hepsini güzelce liflere ayırır. Taranmış yün kabarık ve yumuşak olur. Onları sağ tarafına ve üst üste yığar. Hepsini bitirince artıkları -Yani çöpürleri- başka bir yere kor. Çöpürlerle elçimlerin birbirine karışmamasına dikkat eder.

Bundan sonra yün bir oklava ile kıvırtılır ve sarılır. Arkasından yumak haline getirilir. Kıvırtma ve yumak yapma işlemine «Burma» denir. Aynı zamanda yumaklara da burma adı verilir.

Yünler burmalardan kulaç kulaç alınıp eğirilir. Bir kaç kulaç yünden belli bir ölçüde ip elde edilir. Bu yün cehiz gibi olağan üstü bir işte kullanılacaksa mahallenin genç kızları

bunu imece usulü ile yaparlar.

Yünle uğraşma işleri özellikle kış aylarına rastlatılır. Ahır sekilerinde veya evliklerde toplanırlar. Bazan kendi aralarında yarışlar da tertip edilir. Yarışa katılacaklar yünlerini alır, hazırlıklarını tamamlarlar. İçlerinden birisi mani söyleyerek yarışın başladığını ilan eder. Elbette ki en erken bitiren kız, yarışı kazanır. Başarıda iğin çok önemi vardır: İğ, uzun silindire benzeyen bir okun üzerine ağırşak denilen altıgen bir pirizmanın oturmasından oluşur. Sap ağırşağın ortasındaki delikten yukarıya kadar çıkar «Ger» denilen çengelli demir buraya çakılıdır. Ger'in, ağırşağın ve iğ okunun normal olması çalışmayı kolaylaştırır. Yarışı kazanan kıza en büyük armağan bir mani düzmektir.

Yarış sık sık düzenlenmez, ama mani her zaman söylenir. Mani söyleyerek iş yapan kızlar yorgunluk duymazlar. İğleri hep birlikte ellerine alır, sapını dizlerine yukarıdan aşağıya doğru sürterek ağırşağın dönmesini sağlarlar. Ağırşak dönerken, yün eller arasından kaydırılıp parmakların yardımıyla gerden yukarı doğru uzar ve kıvrılır.

İğin sapı dizden aşağı sürtülüp ağırşak dönmeye başlayınca kızlar da manilerine başlarlar. Bir dörtlük mani bitinceye kadar iğini dönderebilen kız yarışı kazanır. İşte yarış esnasında söylenen manilerden birkaçı:

Çorap ördüm milinen
Dürdüm koydum gülünen
Şimdi sevdiğim gelir
Otuz iki dilinen

Çorap ördüm dizleme
Yandı ciğer közleme
Gittiğim gurbet eldir
Gelir diye gözleme

Bu manileri çoğaltmak elbette mümkün. Hatta her köyden yüzlercesi derlenebilir.

Bir ahenk içinde eğirilen yünler çorabın cinsine göre ayrılır. Eğer çorap iki ipli ve kışlık olacaksa koşlanması gerekir. Bu iş iki iğ ipin yumağa sarılmasıyla olur. İki iğden birer uç alınıp sarılır ve yumak yapılır. Sonra bunlar tekrar kıvratılır ki, yapılan işleme «Yefeme» denir. Eğer, ip herhangi bir nedenle kalın düşmüşse o zaman bir çivi veya karamuk çalısı gibi sert bir ağaç üzerinden dolandırılarak inceltilir ki, ona da «Sıyırgılama» adı verilir. Bu suretle elde edilen ip daha düzgün durur. Çorap tek iple örülecekse bu işlemlere lüzum yoktur. Eğirildikten sonra örmeğe başlanılır. Çoraba önem vermek gerekiyor veya renkli olması isteniyorsa mutlaka boyanmalıdır. O zaman bağdaş kurulup oturulur. İpler dizlerden alt üst edilip çaprazvari geçirilerek uzunca keleplere ayrılır ve boyanmağa hazır hale getirilir.

BOYANIN HAZIRLANMASI

Şarkışla yöresinde renkli çorap çok yaygındır. Bu iş için çeşitli renkler kullanılır. En iyisi kök boyadır ama, elde edilmesi küfletli olur. Bu bakımdan kimyasal, yani hazır boyalardan da faydalanılır. Hazır boyalarla yapılan çoraplar ucuza mal edilir ve sürümü fazladır. Kendi kullanacakları çoraplarda maliyet düşünülmez. Şarkışla çorabı demek, bir bakıma renk ve nakış demektir. Bu renkleri ve elde edilişlerini şöyle sıralıyabiliriz.

1 — Taş kara boya : Çok kullanılır, kimyasal bir boyadır. Bundan koyu siyah bir renk elde edilir. Akdarlarda ve köylerdeki dükkânlarda istenildiği zaman bulunur.

Suya konmadan önce rengi yeşile çalar. Özelliğini bilmeyenler onu alırken bazan aldanırlar. Esnafların ya bilmeden veya bile bile yeşil renk diye verdikleri olur.

2 — Yamçı boyası : Yamçı rengine yakın siyah bir renk elde edildiği için bu adı almıştır. Bu da kimyasaldır ve aynı kaynaklardan temin edilir.

3 — Avku :

Sığır kuyruğu denilen bitkiden elde edilir. Bitki toplanıp kurutulur. Sonra ufalanıp küçük parçalara ayrılır. Suda uzun süre kaynatılıp, boyanacak ipin içine salınır.

Avku aslında boya değildir. İpin boyayı iyice çekmesini temine yarar. Onun için de yapılan işleme «Avkulama» denir.

4 — Çamur boya : Adından da anlaşıldığı gibi bir çeşit çamurdur. Şarkışla'nın Benlihasan köyünde bulunur.

Çevre halkı ocaktan aldıkları çamurları

ılık suyun içine salarlar. Kaynatır, sonra süzerler. İpi bu süzülmüş suyun içine tekrar daldırır, yeniden kaynatırlar. Gri bir renk elde edilir.

5 — Kırmızı boya : Yaprakları enli, kökleri kırmızı olan «Deve kuyruğu» adındaki bir bitkiden yapılır. Bu bitki bahçe kenarlarında bulunur.

Kökleri çıkartılıp kaynatılır.

6 — Deve tüyü : Ceviz yaprağı veya meyyasının kabcukları kaynatılarak elde edilir.

7 — Kötü boya : Karamuk bitkisinin kökleri kaynatılmak suretiyle çıkartılır. Kirli sarıya yakın bir renk meydana gelir.

8 — Kurum Sarısı : Bacalardaki veya soba borularındaki kurumlardan çıkartılır. Kurum suda kaynatılır.

9 — Kötü Siyah : Meşe kozalaklarının kaynatılmasından elde edilen mor bir renktir.

Bu tür boyaları çoğaltmak pek âlâ mümkündür. Elde edilen renkler birbiri ile karıştırılırsa akla gelmeyen çeşitler meydana çıkar. O da boyacının maharetine bağlıdır. Yukarıdaki renklere çorapçılıkta sabit renkler denir.

Yalnız, boyalar elde edilirken göz önünde tutulması gereken bazı hususlar vardır. Onlara dikkat edilmezse boyalar ya rengini atar veya hiç tutmaz. Ürneğin: Boya katılacak suya gereği kadar «Kezzap suyu» adı verilen bir çeşit asit ilâve edilmelidir. Ona tuz ve şab konması da unutulmamalıdır. Bunların miktarını ancak usta boyacılar bilir. Çeşitli denemelerden sonra da sonuca varılabilir.

Evvelce bu işlerde uğraşanlar hemen hemen her köyde birkaç tane vardı. Ama şimdi koskoca ilçede bile parmakla gösterilebilir. Yapılmadıkça unutuldu gitti.

Boyanan ipler sırıklarda veya sicimler üzerinde kurutulur. Üzellikle gölgeler yahut fersiz güneşler tercih edilir. Güneş kızgın olursa taze boyaları soldurur. Kuruyan ipler yumak yapılır. Onun da başka şekilleri vardır ve ustalık ister. Adlarına Kartopu, Kaz Yumurtası ve Kangal denilir.

ÇORABIN ÖRÜLMESİ

Çorap beş şişle örülür. Bazı yerlerde bu şişlerin adına «cağ» da denir. Bir ucu küçük çengelli, diğer ucu sivridir. Bir ucu şişe takılan ip önce boyuna atılır, sonra oradan inerek şişin çengelli ucuna gider. Uç başparmak marifetiyle şişin ucuna getirilir. İpi kapan çengel, ilmek içinden geçerken yeni ilmeği oluşturmuş olur. Sivri uç kaçan ilmekleri bulmaya yarar. Hareketler tekrarlandıkça örgü de yavaş yavaş meydana çıkar.

— Devam Edecek —

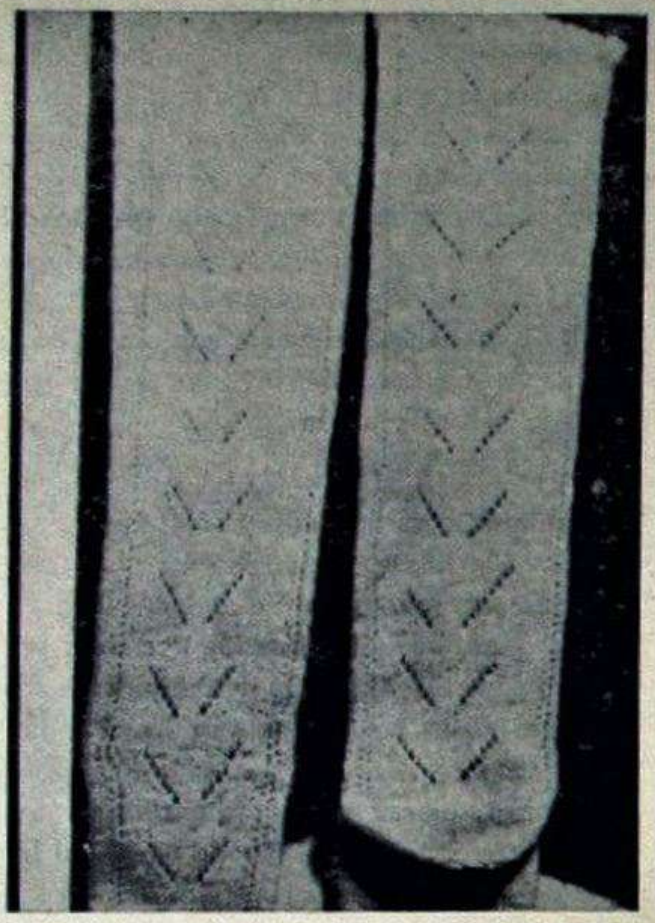

Keser ağzı nakışlı yaygın bir tür : Tek ip dizge

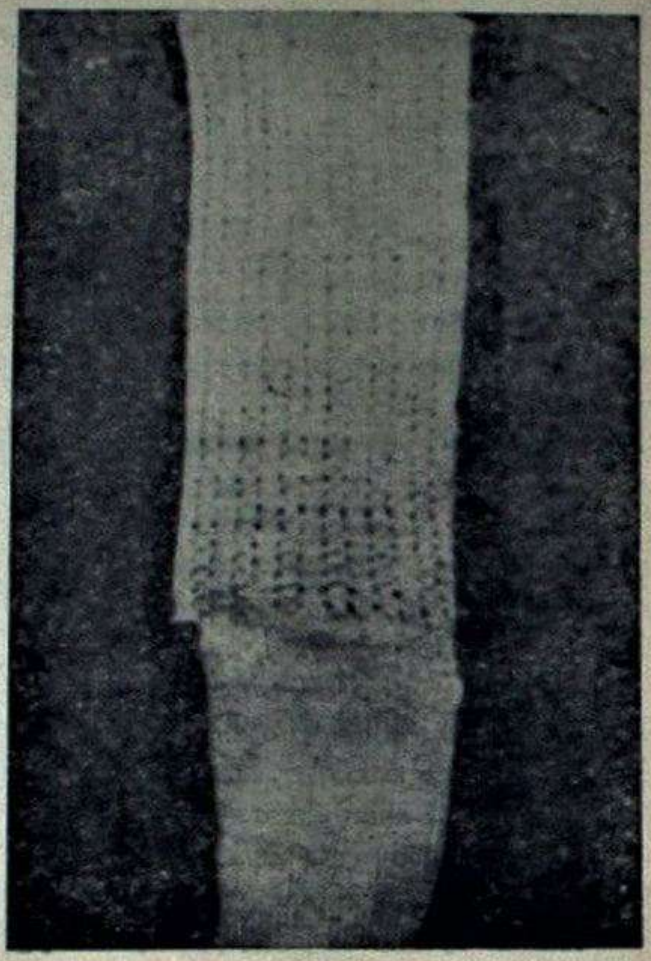

Katip Cimciği : Tek ipli dizge

Sıvas El Sanatları:

Şarkışla'da Çorap ve Çorapçılık

— 2 —

Emin KUZUCULAR

A — Ükçelerine göre çoraplar :

Çoraplar ökçelerinin biçimine göre birkaç çeşittir :

a) **Gâvur ökçeli çoraplar :** Bu tür çoraplar ayak bileğine kadar örüldükten sonra ilmeklerle bir iplik takılır ve örme işine ökçeden devam edilir. Bu da yeteri kadar örülünce, ökçeden gelen ilmeklerle eskiden bırakılan ilmekler birleştirilir. En sonra boğaz kısmı örülür. Çok kullanışlı olan bu tip örgü oldukça zordur, örücüyü hayli uğraştırır. Onun için adına «Gâvur ökçe» denir.

b) **Sivri ökçe :** Burundan başlayıp ökçeye doğru örülür. Artırma veya eksiltme yoktur. Boru gibi bir görünümü vardır. Ükçe hizasına gelince, ilmeklere bir iplik takılır ve gene aynı şekilde devam edilir. Ükçe, çorabın boğazı da bittikten sonra örülür. Bu tip ökçeler pek iyi olmaz. Koniye benzeyen bir şekil meydana gelir. Ayağa giyilince ökçe ister istemez sarkar. Fazla kısımlar ayak altına kaçıp insanı rahatsız eder. Hem de bu kısımdan çabucak yırtılır. Kolay örülür ama, piyasada pek tutunmaz.

c) **Ters ökçe :** Bunda örmeye ökçeden başlanır. Ükçe meydana geldikten sonra diğer kısımlara geçilir. Ayağa ölçülmeden yapıldığı

için bazan çok büyük, bazan da çok küçük düşer. Kolay bir örme tipidir. Ükçe desenli ve güzel görünümlü olduğu için piyasada hepsinden fazla rağbet görür.

B — Burunlarına göre çoraplar :

Burunlarına göre ikiye ayrılırlar :

a) Kundura burunlu çoraplar : Çoğu zaman örülmeye burundan başlanır. Şişin kancası ile dört ilmek alınır. Bu ilmekler ikişer ikişer iki şişe taksim edilir. Sonra ilmekler artırılıp ayağın ölçüsüne göre genişletilir.

b) Sivri burunlu çoraplar : Altı ilmekle işe başlanır, uzunca bir burundan sonra ölçüye göre örülür.

ÇORAP TURLERİ

1 — Gündelik çoraplar :

Bunlar sadece günlük ihtiyacı karşılamak için özenilmeden örülen çoraplardır. Kendi aralarında şu kısımlara ayrılır:

a) Dolak :

Uzunluğu yaklaşık olarak 100 veya 120 cm. dir. Çorap gibi şişle örülmez. Yerde dokunur. En ilkel bir çorap türüdür. Üç metre mesafedeki iki kazık arasına gerilen ipler, eriş olarak kullanılır. Bu erişlerin arasına geçirilen ipler, «kılıç» denilen bir araçla vura vura sıklaştırılır. Sonunda 20 cm eninde bir şal meydana gelir.

Çorap gibi ayağa giyilmez. Baş parmaktan başlanarak ayağa dolanır. Sarma işi dizde biter. Sonra kaytan veya terki bağı denilen iplerle sarılır. Bu bağ birkaç çeşit renkli ipten örülür ve ucu püsküllü olur. Püsküller diz kapağın altından sarkarlar.

Dolakta çoğunlukla siyah ve beyaz renkler yaygındır. Nakışlar dokunurken yapıldığı gibi, sonradan iğne ile de işlenebilir.

Sağlık yönünden pek yararlıdır. Kat kat ve kalınca sarıldığı için ayağı bilhassa soğuktan ve rutubetten korur. En fazla çobanlar, avcılar ve kışın uzak yola gidecekler giyinir.

b) Tek ipli çoraplar :

Kaba ipten yapılır. Dokunurken çok özenilmediği için kalın ve kaba olur. Özellikle çöpür dediğimiz taraklanmış yünün artığı ile dokunur. Kışın giyilir, desensizdir.

Bu çorapların kısalarına patik adı verilir. çorap niyetine değil, bir nevi koruyucu olarak çorabın üstüne giyilir. Ayağı çok sıcak tutar. Ekseriya, ham gön dediğimiz deriden yapılan çarıkların altında daha faydalıdır. Tiftikten yapılanları varsa da, onlar yün kadar ısıtmazlar veaynı zamanda dayanıklı da olmazlar. Uçlarında mutlaka çorap bağı bulunur. Patiğin altındaki çorabın üstüne sarılıp onun sarkmasını önler.

c) Çift ipli yün çoraplar :

Kaba olmakla beraber dayanıklıdır. Gündelik olarak kışın giyilir. Beyaz veya siyah renkli olurlarsa da çoğunlukla siyahları daha makbüldür. Hem sıcak tutar, hem de kir götürmesi bakımından tercih edilir. Boyaları muhteliftir. Ama uzunları her yerde aranır. Dize kadar çıkanlarının ucunda bir de ip bulunur. Bu iple bağlamak suretiyle kayması ve sarkması önlenir. Kendi renginden ve cinsinden olduğu için geriden bakıldığı zaman çok fark edilmez. Bazılarının boğazına «yılan» denilen motifler de işlenir.

ç) Filik çoraplar :

Yün yerine iyice eğirilmiş, kıvratılmış tiftikten örülür. Aşağıda bir çeşit tiftik çoraba daha değineceğiz, filik çorap onunla karıştırılmamalıdır. Bunlar yumuşak, yazlık çoraplardır.. Boyları baldırın kalın yerine ancak çıkar. Ayak terlerini emmesi yönünden önemlidir. Ticari yönü fena değilse de, sanat değeri yoktur. Bunların da siyah ve beyaz renkte olanları vardır. Çift yünlü ip çorapların aksine beyazları tercih edilir. Zira boyanan tiftiğin yanık olacağı, bu nedenle fazla dayanmıyacağı için boyalı olanlara rağbet azdır. Aslında bu yargı şüphe ile karşılansa bile, tiftiğin yün kadar dayanmıyacağı su götürmez bir gerçektir.

Basittir, emek harcanmadan yapılır. Onun için de ucuza satılır.

d) Lâstikli çorap :

Yün ve tiftikten yapılır. Baldıra kadar düz olarak örülür. Baldırdan sonra -bazı yörelerde- lâstik denilen bir desen işlenir. Aslında lâstik gibi elastiki olduğundan kolayca daralır ve genişler. Bacağa daha iyi sarılır ve kolay kolay sarkmaz. Her bacağa uyar. Bunların uçlarında ip veya çorap bağı bulunmaz. Piyasada çok tutulan bir örgü şeklidir. Düz dokunduğundan fazla emek de verilmez. Bu yüzden ucuza satılır. Renkleri siyah yahut beyazdır.

→

e) Dizgeler :

Adından da anlaşılacağı gibi bu çoraplar dize kadar çıkarlar. Kadınlarınki diz kapağını iki parmak geçer. Çift iple örülenleri daha çok dayanıklı ve makbüldür. İpleri ince eğirilir, yani «yefenir» İyi örülmüş tek iplileri de tercih edilir. Kadınlarınki mutlaka tek renktir. Erkeklerinki siyah da olabilir, beyaz da. Bazen kırmızı, yeşil ve sarı renklilere de tesadüf edilir. Ama hiçbirine motif veya desen konmaz. Çift ipli çorapların boğazlarında bu kural değişir. Orada âdeta desen ve motifler birbirleriyle yarışırlar Adları da çeşitlidir. Yaygın olanlarından işte birkaçı : Yılanlı, büyük yılan, küçük yılan, su, deli yılan. Renkler birbirinin tamamen zıddıdır. Örneğin : Sarı üzerine yeşil, beyaz üzerine siyah gibi. Bunların bir özelliği de kaytan gibi çok renkli iplerden çorap bağı yapılıp boğaza dikilmesidir. Gökkuşağını andıran bu iplerin ucunda yedi rengi aksettiren püsküller vardır. İp çorabın boğazını bacağa bağladıktan sonra iki taraftan sarkar. Genç kızlar özellikle buna heveslenirler.

2 — Cehiz çorapları :

Sanat değerleri fazladır. Bilhassa genç kızlar bu çorapları bütün hünerlerini göstererek hazırlarlar. Renkler, desenler, nakışlar birbirine karışır. Aşkı, özlemi, hasreti bir şiirden, bir aşk türküsünden daha güzel yansıtırlar. Çok değişik renk kullanırlar. Örülenler cehiz sandıklarında boy boy, sıra sıra dizilirler. Renkler ne kadar fazla olursa olsun, o kadar ahenkle uyuşur ki, bakanların gözleri kamaşır. Renklerin çokluğu çorabın turistik değerini artırır. Bir özelliği de nakışlara göre ad almasıdır. Vereceğimiz birkaç örnek bu çorapların önemini belirtmeğe yeter. Hemen ilk akla gelenlerden birkaçı: Kıyılı, anahtarlı, Götçe, Almatopu, Dokuz çiçek, Kâküllü, Toplu, Halkalı, Koç boynuzlu, Fincan dibi, Kâtip cimciği, Sinilli, Bükmeli, Zencirli, Köstekli, Pirinçli, Elekdibi, İğne arkası, Bekâr biti, Sarhoş sokağı, Kahveci çırağı, İşkembeli, Kırkbayır, Tor lâstik, v. b. Bu nakışlar çoraba boy boy, bölge bölge o kadar sanatkârane yerleşir ki, sevmemek elde değildir. Ama şimdi süs olarak kaldılar, o kadar ...

3 — Asker çorapları :

Bu tür çorapları nişanlılı kızlar askere gidecek sevgililerine büyük bir gizlilik içinde hazırlarlar. Çok emek verir, çok göz nuru dökerler. Sevgililerini ve dileklerini çoraplardaki nakışlarla dile getirirler. Sonra da el altından nişanlılarının çantalarına yerleştirirler. Renkleri ekseriya siyah olur. Çünkü siyah renk ayrılığı ve hasreti simgeler. Bunların üzerlerine renkli ipliklerle gül, kuş, hançer, tabanca, v. b. gibi motifler nakşedilir. Çünkü, gül ve kuş kalp ayrılığını, aşkı ve özlemi; tüfek, tabanca ve hançerse askerliği simgeler.

Bu çoraplardan öylelerine rastlanır ki üzerlerinde gurbet türküleri ve aşk şiirleri olanları bile bulunur. Şarkışla'nın Konakyazı köyünden bir asker bavulunda bulduğum çorapta şu dörtlük yazılı idi :

İşledim çorabı gonca gül ile,
Severdi gülünü bülbül dil ile..
Beklerim yolunu bir ömür bile,
Gülerek git, asker yârim, gülerek..

İzmir'de bulunan Yahyalı'lı bir ere şöyle bir çorap gelmişti: Karşılıklı iki kuş bir çiçeği gagaları ile tutmuşlar.. İri kuş kanat açmış, diğeri küskün.. Altında şu satırlar var :

Dalından kopmuş gülüm,
Uçtu gitti bülbülüm.
Yolun uzak, kolum kırık,
Eğme boynunu sümbülüm.

Er, memlekete gönderdiği fotoğrafta boynunu eğmiş olduğunu itiraf etti. Bu örnekler bu tür çorapların garip özelliğidir.

4 — Oynaş çorapları :

Köylerimizde gençlerin konuşup anlaşarak evlenmeleri sadece geçmişte değil, günümüzde bile yasaktır. Ama yasak başka, gönül işleri başkadır. «Aşk ferman dinlemez» sözü gelişigüzel söylenmemiş ki. Bıyığı terlemeğe ve göğsü kabarmağa başlayanların fermanı, gönüllerinin sesidir. Onun içindir ki çeşme başında, çapa dönüşü yolda, bahçede, bağda, tarlada, düğünde ve dernekte hep o sesi dinlerler. Uğrun uğrun bakıp kaş eder, göz süzer, sonunda birbirlerine meramlarını anlatırlar. Çok geçmeden gizlice buluşur, niyetlerini açıklarlar. İşte bu sıralarda birbirlerine hediyeler verip, hediyeler alırlar. Bu hediyelerin adına «Dutu» denir. Çoğunlukla verdikleri şey çoraptır. Bir oynaşıp, sevişmeyi hatırlattığı için adı kendiliğinden konmuştur : «Oynaş çorabı».

—Sonu gelecek sayıda—

↑ Tazı kuyruğu tek ipli patik

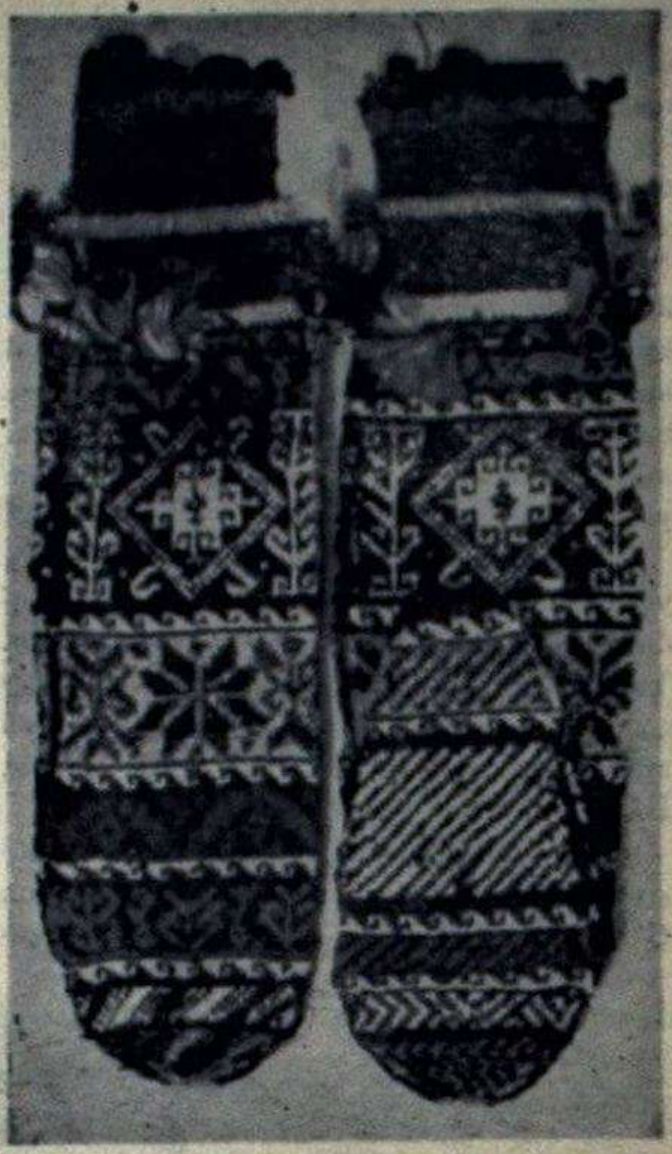

→ Elbeyli tipi bir Şarkışla çorabı

Sıvas El Sanatları:

Şarkışla'da Çorap ve Çorapçılık

— 3 —

Emin KUZUCULAR

Örmeğe başlanırken dikkati çekmeğe bilhassa özen gösterilir. Hiçbir nakış veya simge kullanılmaz. Tamamen düz çoraba benzer. Fakat çorap örülüp bitince kimsenin göremiyeceği bir yerde veya zamanda -özellikle geceleri- üzeri orlon iplik yahut ibrişimle nakışlanır. Bu nakışlar kalp, gül, bülbül, çiğdem cinsinden ve aşk ifade eden motiflerdir. Burada gösterilecek ustalık sevginin derecesini belirtir.

Dutu için bir çift çorap yeterli değildir. Ona bir de beyaz mendil eklenir. Çoraba hangi motif işlenmişse mendile de aynı motifin işlenmesi zorunludur. Hazırlanan mendil itina ile katlanır. Saçtan kesilen tellerle bir de püskül yapılıp mendilin içine konur. Dutu bir ahdı vefa demektir. Onu alan erkek her ne pahasına olursa olsun ve sonu neye varırsa varsın, hediye veren kızla evlenmeğe and içer. Kız da öyledir. Eğer birisine dutu çorap vermiş de, çeşitli nedenlerle evlenememişse, yaptığı iş ölünceye kadar başına kakınç olur. Şimdi bu âdetler de ortadan kalktı, bu çoraplar da..

Geçenlerde Şarkışla'nın Elmalı köyündeki →

bir ihtiyarda böyle bir çorap gördüm. Çok hoşuma gitti. Satın almak için değerinin çok üstünde bir para teklif ettim. Ama satmadı. Ne kadar ısrar ettiysem «Her emrin baş üstüne ama, bu iş için üstüme gelme» dedi. Çorap baştanbaşa boynu bükük kuş motifleri ile süslüydü. Karışık renklerle işlenmişti. Hikâyesini şöyle anlattı: «And içtiğim kızla tam evleneceğim günlerde evlerinde bir yangın çıktı. Kimseyi kurtaramadık. Anası da, babası da, o da yandı gitti. İşte bu çorap ondan bana tek hatıra kaldı. Sana satarsam, ettiğim yemin ayağıma dolaşır sonra»

5— Töre Çorapları :

Muhtelif cins ve boyda olurlar. Nakış da konulabilir, düz desenli de olabilir. Özelliği sadece ekonomik oluşundadır. Çoğunlukla tek iple baldır altına çıkacak boyda yapılır. Bazan dizge olanlarına da rastlanır. Açıkçası, kimlere gönderilecekse, çorabın cinsi ona göre ayarlanır. Örneğin kaynatanınki en değerlidir. Kaynatanın yakın akrabalarının ki de değer bakımından ona yakındır. Uzak akraba olanlar üzerinde fazla durulmaz; nasıl olursa olsun, denir. Hatta çocuklarının da giyebileceği kadar küçük tutulur. Bu çoraplar bir nevi özel daveti yedir. Düğün sacını onlar götürecek demektir. Diğerlerine ise mum adı verilen davetiyeler gönderilir ki, onlar da ekseriya renkli şekerlemelerdir.

6 — Yol Çorapları :

Töre çoraplarına nisbetle daha özenli örülürler. Renkli, çok desenli ve süslü olurlar. Önceden özel olarak hazırlanır, düğüne gelenlere verilir.

7 — Damat Çorapları :

Bu çoraplar hepsinden süslüdür. Çok renk ve desene sahiptir. Şunlar bilhassa yaygındır.

— Ceviz kıynağı
— Fesi püsküllü
— Gelin ağlatan
— Aynalı

En orjinali aynalıdır. Diğerleri bunun kadar değildir. Aynalı çorap örülürken pullar ve penezlerle desenlendirilir. Çoğunlukla eşkenar dörtgenler meydana getirilir. Etrafına bitirek denilen renkli iplerden pütürler yapılır. Ortalarına pullar yerleştirilir. Çorabın boğaz kısmına penez denilen altın rengindeki madeni para şekilleri sıralanır. Bunlar aşağı doğru sarkarlar. Nakışlar ayna şeklini aldığı için çoraba da Aynalı denilir. Bunlar düğünden önce örülüp damada verilir. Son zamanlarda İngiliz haki kilot pantolonlarının parçaları bu çorapların altına verilir oldu. Çorapların süsleri bu nedenle daha belirgin hale geldi. Öyle tahmin ediyorum ki, bunları örenler de giyenler kadar gurur duyuyor. Çoraplardaki süsün derecesi, gelinin damata olan sevgisinin derecesini belirtir.

Çorap bilhassa dize kadar çıkar. Bağı çok süslü, kaytan şeklindeki iplerden yapılmıştır. Püsküllü top olanları daha büyüktür. Püsküllleri baldır ortasına, bazen topuklara kadar iner. Yürürken sağa sola sallanır. Kısacası bu çoraplar, gelin olacak kızın hayalini, zekâsını ve bütün hünerini göstererek meydana getirdiği bir eserdir.

8 — Gelin Çorabı :

Oğlan evi tarafından hazırlanır. Bu da damat çorabından geri kalmaz. Gelin onu, yunakta çimdikten sonra gelinliğiyle birlikte giyer. Damat çorabı gibi dize kadar çıkar. Düzülü, Kıvrım, Koç boynuzlu ve Yedi çiçek adını taşıyanlar yaygındır. Şayet oğlan evi tarafında bu çorabı örecek kimse bulunmazsa, eyreti alınmasında sakınca yoktur. Bu çorabı giymeyen bir kız, kendini gelin oldum saymaz. Manevi baskı genç kızlar üzerinde öylesine etkindir.

9 — Güreş Çorapları :

Köy düğünlerinde güreş tutmak eski bir gelenektir. Bunlar amatör güreşçilerden ayak ve ayakaltı güreşlerinde galip gelenlere verilir. Her güreş tutulan köyde görüleceği düşüncesiyle, örülürken daha çok özen gösterilir. Düz ve sadedir ama, hayli desenlidir. Has yünden yapılan çorapların desenleri zincirli, pıtırakh ve baklava dilimi gibi adlar alırlar.

Bazılarına pehlivanlığı simgeleyen desenler de işlenebilir. Ona benzer bir çorabı Kaleköylü Hasan Pehlivan'da görmüştüm.

10 — Tüylü Çoraplar :

Tiftik ve kıl keçisi melezlerinin tüylerinden yapılır. Böyle keçilere «Azman» denilir. Onların tüyü alınıp hafifçe kvratılır. İple yün arası bir kıvama getirilir, sonra da tarakla kabartılır. Adeta yün görünümünden farksız olur. Örülmesi çok zordur. Ama giyimi ve görünüşü

→

çok göz alıcıdır. Yumuşak olduğu için ayağı iyi ısıtır. Pahalıya mal olur, bu nedenle ekonomik sayılmaz. Daha çok zengin aileler giyerler. Aynı yünden eldiven ve kar başlığı da örülür.

KALIPLAMA

Yukarıdan beri sayageldiğimiz çoraplar - dan uzun süre saklanacak olanlar mutlaka kalıplanır. Elbette ki kalıba giren herşey düzgün ve güzel görünür. Bu iş için önce çorabın sarkan veya dışta kalan tüyleri çıraya tutularak yakılır. Buna «Ütüleme» denir. İşlem esnasında çorap ateşe fazla yaklaştırılmamalıdır. Aksi takdirde, sadece fazlalıklar değil, gerekli olan yerler de yanabilir.

Ütülenen çoraplar biraz kil ve meşe külü ile yıkanırsa daha parlaklaşır. Bundan sonra hafifçe kurutulur ve çorabın en ve boyundaki tahtadan yapılmış kalıplara giydirilir. Arkasından da sıcak bir ağırlığın altına konup bekletilir. Kalıptan çıkan çorap düzgünce katlanır ve sandığa yerleştirilir.

Şu hususu da bilhassa hatırlatmalıyım: Çuvan otunu keser, balta ile kıyıp suyunun içine atarsanız, bu su, bol köpüklü mükemmel bir deterjan haline gelir. Onunla yıkanan herşey parlaklaşır. Dolayısiyle çoraplar da.

PAZARLAMA

Satılacak olan çoraplar boğazlarından birbirine çatılır. Satlık çoraplar hiçbir kategoriye dahil değildir. Yegâne özelliği sağlam, özürsüz, dayanıklı ve gösterişli oluşlarıdır. Çabuk müşteri bulabilmeleri ve sürümünün çok olması tek amaçtır.

Eskiden Şarkışla ve yöresinde çorap örüp satarak geçimini sağlayan pek çok aile vardı. Boğazlarından birbirine dikilen (ki buna çatma denir) çoraplar ince bir sırığa dizilir, sırık omuza alınır, çarşı pazar dolaştırılıp «Haydin!.. Çorapçı geldi, çora pçı... Ayaklarınıza Şarkışla sobası var...» gibi övgülerle satılırdı. Ayrıca çorap satan «Çorapçı» dükkânları da vardı. Bu dükkânların her yanı renk renk, boy boy, deşen desen çoraplarla tıka basa doluydu. Günün her saatinde giren çıka nbelirsizdi. Kimi sipariş alır, kimi sipariş verir, fakat hepsi de memnun ayrılırdı. Bazı çorapçılar, örücülere ipleri kendisi verirdi. Ama hiç de iyi bir iş yapmazlardı. Çünkü onların ipi kalitesiz «Dabak yünü» idi. Derilerden temin ederlerdi. İşte bu hareketleridir ki, Şarkışla çorapçılığının d ğerini düşürdü. Git gide rağbet azaldı, dükkânlar birer ikişer kapandı. Şimdi arasanız da bulamazsınız.

Artık tarihe karışan bir ticaret türü de palazcılıktır. Çorap eskilerine «Palaz» denir. İlkbahar gelince palazcılar köylere dağılır, yırtık, kullanılmaz hale gelen çorap eskileri toplarlardı. Alıcılar palazlara her zaman para ödemezdi. Bir sandığa cıncık, boncuk, sakız, kâkülbastı (saç tokası), sırça, bilezik, iğne, iplik, çakmaktaşı, tarak, ayna, kolye gibi şeyler doldururlar, karşılığında onları verirlerdi. Köylere gidip de «Haydin!.. palazcı geldi.. Palazcı!..» diye bağırınca çoluk çocuk başlarına toplanırdı. Çoğunlukla alış-veriş bu çocuklarla yapılırdı. Mallarını eşeklerine yükleten palazcılar, Şarkışla'ya getirir, toptancılara devrederlerdi. Bazan kurnazlık da yaparlar kilim, keçe parçalarını, beyaz tohum önlüklerini yok pahasına alırlardı. Anlaşamadıkları zaman «Sıpayı yirmi, eşeği bir okka say say al» derlerdi.

Çorapçılığın ortadan kalkması ile, palazcılık da kayıplara karıştı. Bir keçi boynuzu (harnip) almak için bir kucak çorap eskisi ile palazcıların peşinden koştuğumuz günler ne kadar geride kaldı ise, o güzelim çorapçılık sanatının tekrar canlanması hayali de o kadar geride kaldı.

Bugün, tek tük de olsa köylerde örülen çorapların eskileri gene değerlendiriliyor. Onlarla birlikte kilim, keçe eskileri çuvallara doldurulup şehire getiriliyor, çaputçulara çektirilip elde edilen kalitesiz yünlerle yastık, kırlet, minder ve hatta çocuklara yorgan bile yapılıyor.

ÇORAPLA İLGİLİ İNANÇLAR

— Çorabın önce sağ ayağa giyilmesi uğur, sola giyilmesi uğursuzluk getirir.

— Çorabı burnundan yırtılanın ömrü az olur.

— Çorabı ökçeden yırtılan erkeğin işi ters gider.

— Çorap boğazdan yırtılırsa o sene o ev den bir ölü çıkacak demektir.

— Kurutulurken çorabın tekinin yanması hayra alâmettir.

— Kurutulurken çorabın çiftinin birden yanması iyi sayılmaz. Üzücü bir olay vuku bu-

(Sonu Sayfa 22 de)

Şarkışla'da Çorap

(Baştarafı Sayfa 20 de)

lacak demektir.

— Çorabı oturup giyinenin nasibi bol olur.

— Çorabı ayakta giyen şeytana arkadaş olur, şer işlere karışır.

— Çorap örmeğe Cumartesi veya Pazar günü başlanırsa o çorap dayanıksız olur.

— Çorap örmeğe salı günü başlanırsa kolay kolay bitirilmez, elinde savsaklanır durur.

— Her gün aynı çorabı giymek cimriliğe delâlet eder.

— Rüyada çorap giyen yolculuğa çıkar.

— Rüyasında çorap örenin işleri karışır.

SON